

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧЕНИХ ВОЛИНІ В XVII-XIX СТОЛІТТІ

В статті подаються повідомлення про найбільш відомих вчених природознавців, що працювали і робили наукові відкриття на Волині в XVII-XIX сторіччях, досліджували її навколишнє середовище та залишили своїм нащадкам екологічні висновки.

Благодатний край Волині дав талант великій кількості вчених. Більшість з них звертали увагу на навколишнє природне середовище тому, що воно було основним джерелом натхнення. Але найбільшу шану треба віддати вченим-природознавцям. Їх заслуга в тому, що вони були не просто співцями "чудовної природи з холодною байдужістю її", а доводили своїм співвітчизникам та й всьому людству цінність природного навколишнього середовища і необхідність збереження та примноження його.

Ще в стародавні часи візантійські, арабські, західноєвропейські мандрівники та вчені, такі як Прокопій Кесарійський, Птоломей, Тацит, Геродот, Йордан та інші підкреслювали багате природне середовище Волині, його різновид і вплив на жителів, які розумно користувалися та оберігали природне місце мешкання.

Але з часом, із збільшенням чисельності людей та появою колонізаторів, таких як, поляки, німці, литовці, росіяни, природні багатства почали танути. Починаючи з часів княжої доби, східний та європейські ринки були зацікавлені в українській деревині, яка була важливим будівельним матеріалом. Є відомості, що Венеція стоїть на палях із волинських дубів. А з розвитком промислового виробництва навколишнє середовище Волині руйнується зовсім. Виробництва скла, заліза, селітри, паперу, полотна, свічок, фарфору, скипидару руйнувало ліс та водні простори. Для прикладу можна взяти скловиробництво, внаслідок якого в чисту кристалуеву воду Волинських річок та озер попадали оксиди кремнію, солі бору, солі амонію, фосфору, калію, сполуки магнію, свинцю, нітрати амонію та інших хімічних елементів.

Зміна водного режиму впливала на клімат та зміну ландшафту, відчутно впливала на умови проживання людей, на їх здоров'я та засоби лікування.

Протягом довгого часу борцем за збереження навколишнього середовища була релігія, її інституції та служителі. Вони, в основному, були і вченими, які в своїх працях доводили, що руйнувати навколишнє середовище - то великий гріх перед Богом.

Серед цілісного поняття навколишнього природного середовища виділялась рослинність, особливо та, яка лікувала людей, давала їм прихисток та їжу. Тут слід було б виділити лікарські рослини. Вже у XVIII ст. цілий ряд вчених звернули увагу на ряд зникаючих рослин, що

відновлювали здоров'я людей та тварин. Цілий ряд вчених таких як Бессер, Юндзіл, Андрійовський, Рогович, Панчинський, Ржончинський та інші описують у своїх творах лікарські рослини, класифікують їх, доводять до широкого кола читачів їх властивості, способи збереження та розмноження. Це був уже внесок в екологічну науку, хоча тоді це ще не підкреслювалось.

Але не тільки лікарські рослини були в центрі уваги вчених Волині. Багато з них присвятили свої праці вивченню всієї рослинності Волині. Серед великої когорти природознавців визначне місце належить Р.І.Собкевичу, який протягом 50-ти років займався вивченням навколишнього середовища. Результатом його багаторічної праці стали твори латинською мовою, в яких доведена цінність трав'яного покриву, мохів, грибів, їх користь для людини та методи оберігання, поширення, збагачення.

Вчені Волині надавали великого значення геологічній будові Волинської землі, унікальній складовій частині навколишнього середовища. Адже в надрах Волині є всі хімічні елементи таблиці Менделєєва. Опису доцільності розробки та правильного використання корисних копалин присвятив цілий ряд робіт Г.О.Осовський, який ще в 1867 році опублікував фундаментальну працю "Геолого-геогностичний нарис Волинської губернії".

Значне місце в цій праці Г.Осовський приділяє металургії Волині. Він описує залізоробні підприємства, що діяли в минулому в с. Дениші, Висока Піч (тепер Житомирський район), с. Кропивня, с. Чижівка (тепер Новоград-Волинський район), с. Білокоровичі (тепер Овруцький район), с. Симони (тепер Смільчинський район), дає широкий аналіз їх діяльності та вказує на шкідливі дії, які спричиняла металургія навколишньому середовищу цих населених пунктів.

Перу Г.О.Осовського належить характеристика 300 видів корисних копалин, методів їх розробки та застосування без шкоди для навколишнього середовища. Осовський також доводив користь для людини того чи іншого мінералу чи іншого елемента.

Визначне місце серед вчених, які цінили природні багатства Волині, належить академіку П.А.Тутковському. Він зібрав близько тисячі зразків геологічної будови Волині і написав стільки ж праць про них.

Багато з цих праць віддзеркалюють екологічну цінність Волині та озер. Дослідження, опубліковані в 1901-1912 роках і присвячені особливостям морфології та існування котловин озер і їх впливу на довкілля. Значна кількість цих праць до цього часу не опубліковані, не вивчені.

Багато вчених зупинялись конкретно на одному якомусь мінералі. Серед таких мінералів знаходиться бурштин, якими багата Волинська земля. Відкриття і визначення екологічної цінності бурштину належить вченому Ржончинському. Він описав їх місцезнаходження, а також на основі зібраних фольклорних матеріалів довів їх магічні властивості впливу на здоров'я та долю людей в певному природному середовищі. Він націлів сучасних вчених, які довели, що в цьому камені наявна бурштинова кислота, яка є неспецифічним біостимулятором з бактеріцидними властивостями.

Ржончинський ґрунтував свої докази на фактах, вживання цих каменів для бальзамування померлих, стародавніми ефіопами та єгиптянами.

Ще багато вчених внесли свою працю в розробку екології корисних копалин. Сюди можна віднести праці Ейхвальда, Яковичького, Ключа, Сташиця, Фіофілактова, Барбої-де-Марні, Карпінського, Міклухо-Маклая, Мушкетова, Лашкарьова, Морозевича. У роботах останніх розвинута думка Осовського щодо розумного, економічного, без шкоди для народного господарства використання мінерально-сировинної бази Волині.

Серед фундаторів екологічної науки визначне місце належить вченим, які присвятили себе проблемам погоди, клімату та інших природних факторів, що впливають на екологію людини. Тут потрібно згадати О.В.Клосовського, який перший в Україні започаткував метеорологічну мережу, що охоплювала багато губерній України, в тому числі і Волинську. Він започаткував фізико-математичний метод визначення погоди. Наукові надбання професора О.Клосовського продовжила і розвинула М.Копачевська. Їй належить також багато робіт з питань збереження боліт, луків та озер.

Марія Никанорівна брала участь в експедиціях з обстеження боліт і луків Волині, які очолювали професори Доктуровський, Фльоров та Хітров. За наполяганням М. Копачевської в с. Рудня Радовельська було засноване дослідне болотне поле, а в містечку Сарни наукова станція з питань впливу боліт на навколишнє середовище та проблеми їх осушення. М. Копачевській також належить ідея використання донних відкладів боліт для підвищення родючості ґрунтів.

Значним внеском в метеорологічну науку є праця викладача Коростишівської вчительської семінарії Кудрицького, який 40 років збирав матеріал для цієї праці, проводив дослідні, вив спостереження. Ця праця, що має назву «Погода Коростишівщини», також до цього часу не опублікована.

10

200